

אנתולוגיה רב־כיוונית

Isaac Bashevis Singer: His Work and His World

(Edited by Hugh Denman, Brill, Leiden-Boston 2002)

בסוף חורף 1993 התקיים באוניברסיטת לונדון כנס שהוקדש ליצחק בשביס־זינגר. משתתפי הכנס הציגו קשת רחבה של נושאים הקשורים לאיש וליצירתו, וקהל המאזינים שגדש את אולם ההרצאות נענה בהתלהבות. לרגעים נדמה היה שה"שטעטל" כבשה את הכרך הגדול והאירה את ערפיליו בניצוצות השנונים של המחבר היידי רב־הפנים...

ספר הכנס, *Isaac Bashevis Singer: His Work and His World* ("יצחק בשביס־זינגר: עולמו ויצירתו"), הופיע תשע שנים לאחר מכן. הספר מוקדש לזכרו של פרופ' חנא שמרוק, שהיה הרוח החיה באירוע ספרותי חשוב זה (פרופ' שמרוק נפטר בשנת 1997, כארבע שנים אחרי הכנס), והוא כולל את רוב ההרצאות שנישאו בכנס, לכן הוא משקף את תכניו ואת אופיו. המאמרים הכלולים בספר ערוכים בחמישה חלקים – כל חלק מתייחס להיבט אחר בעולם האישי והיצירתי של בשביס־זינגר.

החלק הראשון נוגע בבעיה המורכבת של מעמד הטקסט בידיש ובאנגלית. כזכור, בשביס־זינגר היגר לארצות הברית של אמריקה בהיותו צעיר לימים (1935), וחי שם את מרבית שנותיו. סיבות שונות הניעו אותו להצהיר שתרגום יצירותיו לאנגלית הוא שווה־ערך למקור היידי, ולפעמים עולה עליו. לא כאן המקום לדון בהצהרות אלה ולשיקולים שעומדים מאחוריהן. סקירה זו תסתפק בהערה שעובדה זו מזמינה בירור טקסטואלי ללא פניות מוקדמות. בירור כזה מצוי בארבעת המאמרים הפותחים את ספר הכנס. כל מאמר מתייחס לצד אחר בנושא. לדרוגמה, מוניקה אדמצי'ק גרבובסקה (Monika Adamczyk-Garbowska) משווה שתי גרסאות של תרגומים לפולנית – מן המקור היידי ומן התרגום האנגלי – ומציגה את גווני הלשון בויקה למרחב התרבותי בשני עולמות – הפולני והאמריקני. יוסף שרמן (Joseph Sherman) מתאר בצורה מרתקת את יחסו של בשביס־זינגר לתרגום יצירתו מידיש לאנגלית. המאמר מציג את הנושא במבט ממוקד וכולל כאחר, ונוגע בלב הבעיה: השניות המתמדת בנפש המחבר, שנקלע לקו התפר בין שתי מערכות תרבותיות ונורמטיביות שונות זו מזו ומנוגדות זו לזו: העולם החדש (התרגום לאנגלית) והעולם הישן (המקור האותנטי בידיש).

המפגש בין העולם החדש והעולם הישן בחייו של בשביס־זינגר וביצירתו מוצג מזווית אחרת בשלושת המאמרים הכלולים בחלק השני של הספר. כל מאמר

מדגים כיוון אחר של עיון השוואתי: ספרות וקולנוע (סיפורי ניו-יורק של שבסיס-זינגר בהשוואה לייצוג הקולנועי של יהודי ניו-יורק בסרטי וודי אלן במאמר של אירווינג ספוזניק, Irving Saposnik), השוואה פנים-ספרותית (הרחוב היהודי ב"שושה" וב"הקוסם מלובלין" של שבסיס-זינגר במאמר של מורי באומגרטן, Murray Baumgarten), ספרות ומתודולוגיה עיונית (בשבסיס-זינגר וההארה הקארניבלית של באחטין במאמר של ג'ון גוזלובסקי, John Guzowski).

החלק השלישי בספר מוקדש לבסיס האוטוביוגרפי ביצירת שבסיס-זינגר. מאמרו המקיף והמעמיק של חנא שמרוק כבש את לבי בתיאור החי של עולם ילדותו של הסופר ובהארה המעמיקה של יחסי הגומלין בין כתיבת זכרונות לכתיבה בדיונית. זהו אחד המפתחות החשובים לכניסה לעולם היצירתי העשיר של שבסיס-זינגר, וחנא שמרוק מסר אותו לקוראים ביד אמונה. שני המאמרים האחרים בחלק זה מציגים צדדים נוספים בנקודת המגע בין אוטוביוגרפיה ליצירה: שבסיס-זינגר והקהילה הספרותית בוורשה (נתן כהן), ומקומו של שבסיס-זינגר בתולדות הספרות בפולין ובאמריקה (תומס גלדסקי, Thomas S Gladsky).

החלק הרביעי בספר מתמקד בנושאים ובמוטיבים מרכזיים ביצירת שבסיס-זינגר. שני מאמרים דנים ברומנים ספציפיים (מאמרו של דוד משר, David Mesher, מוקדש ל"האחוזה", ומאמרו של ליונרד פרגר, Leonard Prager – ל"העבד"). עורך הספר, יו דנמן (Hugh Denman), בוחן את הקשר בין יצירתו של שבסיס-זינגר לבין כמה מההצהרות הפואטיות שלו. כידוע, שבסיס-זינגר חזר והדגיש את חשיבות היסוד הנרטיבי ביצירה, והציג עצמו כמספר סיפורים ששואף לעניין את קוראיו ולמשוך את לבם בעלילה מרתקת. לכן נטה למסורת הנרטיבית של הסיפורת האירופית במאה ה-19 והסתייג מהמודרניזם של המאה ה-20. הצהרות אלה משמשות נקודת מוצא לעיונו של דנמן.

החלק הנועל את הספר כולל – במקרה או שלא במקרה – מאמרים של חוקרי ספרות ישראליים. חלק זה מדגים כיוונים שונים של עיון פרשני משווה. מאמרה המרתק של חוה טורניאנסקי דן בשורשים הספרותיים-היסטוריים של "השטן בגוריי". הכותבת מצביעה על הזיקה הברורה של הספר למכלול עשיר ורחב של חומרי תשתית: מעשיות עם ושירי עם בידיש, מקורות קבליים (בעיקר אלה הקשורים למשיחיות השבתאית, לתורת הגלגול ולמסורת ה"דיבוק"), תיעוד ספרותי-היסטורי (בעיקר "יוון מצולה" של נתן נטע האנובר, 1653), מחקר היסטורי במאה ה-19 (גרץ, דובנוב). נוסף על ההצבעה המפורטת על שפע המקורות, הכותבת מכוונת את קוראיה אל דרכי ההטמעה הספרותית של טקסטים אלה ב"השטן בגוריי" – מן החשובות ביצירת שבסיס-זינגר. מתודולוגיה דומה מודגמת במאמר שלי (בלהה רובינשטיין), שדן בתבניות נרטיביות בכמה סיפורים מרכזיים של שבסיס-זינגר ובזיקה הפואטית והתמטית של תבניות אלה לתשתיות קבליות. גרשון שקד ומלכה שקד מציגים שני כיוונים של עיון השוואתי: גרשון שקד מפגיש את גימפל תם, אחת הדמויות המופלאות ביצירת שבסיס-זינגר, עם ה"אבות הספרותיים" שלו ביצירת מנדלי מוכר-ספרים ושמואל יוסף עגנון. מלכה שקד בחרה נקודת מוצא ז'אנרית, והיא דנה בשני רומנים של משפחה: "האחוזה"

ו"הנחלה" בהשוואה ל"משפחת מושקט". העיון המשווה מוביל את הכותבת למסקנה שב"משפחת מושקט" יש עדיפות לטקסט בידיש, ואילו "האחווה" ו"הנחלה" עברו תהליך משמעותי של ליטוש ספרותי תוך כדי התרגום לאנגלית, ולכן בספרים אלה בולט יתרונו של הטקסט האנגלי.

כללו של דבר, הספר *Isaac Bashevis Singer: His Work and His World* ("יצחק בשביס-זינגר: עולמו ויצירתו") מוסיף נדבך חשוב במסע האינטלקטואלי והאסתטי בדרכי יצירתו של הסופר היידי החשוב, והוא מומלץ בכל לב לאוהבי יצירתו ולחוקריה.